

Студент 1 курсу
факультету обліку і аудиту ХНЕУ

КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ТА УКРАЇНСЬКИЙ МОВЛЕННЄВИЙ ЕТИКЕТ

Анотація. Розглянуто культуру мовлення українського народу, функції та значення мовленнєвого етикету, неоднорідність його складу. Визначено роль культури мовних стосунків у житті українського народу.

Аннотация. Рассмотрены культура речи украинского народа, функции и значение речевого этикета, неоднородность его состава. Определена роль культуры языковых отношений в жизни украинского народа.

Annotation. The article deals with issues such as speech culture of the Ukrainian people, functions and importance of speech etiquette, the heterogeneity of its composition. The role of cultural linguistic relationships in the life of the Ukrainian people was defined.

Ключові слова: культура мовлення, мовленнєвий етикет.

Мовлення людини – це своєрідна візитна картка, свідчення рівня освіченості людини, її культури, а разом з тим, через сукупну мовленнєву практику мовців – і показник культури суспільства.

Культура мовлення – це система вимог, регламентацій стосовно вживання мови в мовленнєвій діяльності (усній чи писемній).

Досліджувана проблема є безперечно актуальною, тому що висока культура мовлення є життєвою необхідністю кожної людини.

Мета роботи – дослідження культури мовних стосунків українського народу та мовленнєвого етикету.

Проблему мовленнєвого етикету та культури мовлення досліджували Стельмахович М. Г., Богдан С. К., Шевчук С. В. та ін.

Людина з низькою культурою мовлення порушує правила слововживання, граматики, вимови та наголошування, написання. Якщо ж людина володіє культурою мовлення, то про неї кажуть, що це людина розвинутого інтелекту й високої загальної культури.

Український народ здавна відзначався культурою мовних стосунків. Турецький мандрівник Евлія Челебі після перебування в 1657 році в Україні писав, що українці – це стародавній народ, а їхня мова всеосяжніша, ніж перська, китайська, монгольська. До речі, його цікавили лайливі слова в різних мовах. Так от, у цій "всеосяжній" українській мові йому вдалося знайти аж чотири лайливих вирази: "цезни, собака", "свиня", "чорт", "дідько"[1].

Культура мовлення суспільства – це чи не найяскравіший показник стану його моральності, духовності, культури взагалі. Словесний бруд, що заповонив наше мовлення, мовленнєвий примітивізм, вульгаризми – тривожні симптоми духовного "нездоров'я" народу. На жаль, мовна неграмотність, невміння написати елементарний текст, перекласти його з української мови російською чи навпаки, чомусь перестали сприйматись як "пляма на службовому мундирі". Мовна культура кожної людини й студентів зокрема має стати надійною опорою у вираженні незалежності думки, розвиненості людських почуттів. Обов'язковою ознакою високої мовної культури є володіння лексичним багатством рідної мови. Кожна культурна людина з вищою освітою має вчитися глибше пізнавати тонкощі рідної мови, сприймати гру відтінків рідного слова (учитися серцем сприймати красу слова). Адже українська мова може здивувати й захопити. Треба звернути увагу на:

1) її синонімічне багатство (*наприклад, синоніми до слова "бити": вдарити, відшмагати, вєрити, випарити, випороти, висікти*);

2) багатство фразеологічних зворотів та крилатих висловів (*байдики бити; дивитися чортом; Богу душу віддати; брати за барки*);

3) багатство українських прізвищ свідчать про спостережливість, гумор народу (*Білозір, Вирвихвіст, Гарник, Гречкосій, Гуляйвітер*);

4) багатство прислів'їв і приказок про всі сторони життя (*наприклад про шлюб і кохання: "Сухарі з водою, аби серце з тобою", "До любові небоги нема далекої дороги", "Кому як мара, а кому як зоря"*);

5) лексичне багатство.

Експериментально доведено, що грубе слово як негативний подразник діє кілька секунд, але реакція на нього триває декілька годин і навіть днів. Як наслідок – порушення нервової та серцево-судинної діяльності людини, її хвороба, а іноді й смерть. Тому висока культура мовлення – не інтелігентська забаганка, а життєва необхідність для народу.

Відомо, що етикет підніс типові висловлювання в ранг нормативного, зовнішнього обов'язкового поведінкового імперативу. Тому кожен спеціаліст має дбати про дотримання правил мовного етикету.

Мовний етикет – це сукупність мовних засобів, які регулюють нашу поведінку в процесі мовлення. Термін "етикет" походить від французького слова *etiquette*, що означає ярлик, етикетка.

Український мовленнєвий етикет, на думку М. Стельмаховича, – це національний кодекс словесної добропристойності, правила ввічливості. Він сформувався історично в культурних верствах нашого народу й

гідності й честі, української шляхетності й аристократизму духу... Українське виховання застерігає дітей і молодь від вживання грубих, лайливих, образливих слів" [2].

Мовленнєвий етикет висуває перед людьми, що спілкуються, певні вимоги. Їх розмова має бути ввічливою, пристойною, а самі комуніканти мають виявляти один до одного уважність і чемність.

Богдан С. К. зазначає, що мовний етикет українців є унікальною, універсальною моделлю їх мовної діяльності. Знання цієї системи, а ще більше – повсякденна їх реалізація, гармонія знань і внутрішнього світу людини, без перебільшень, є своєрідним барометром духовної зрілості нації [3].

Проте мовленнєвий етикет можна розуміти й значно ширше – як форму нормативної мовленнєвої поведінки в суспільстві в цілому. Дослідники англійського мовленнєвого етикету стверджують, що коло етикетних засобів значно ширше: сюди входять і евфемізми (слова і вирази, які вживаються з метою уникнення слів із грубим чи непристойним змістом або з неприємним у певних умовах забарвленням), і способи найменувань [4].

Головне призначення етикету, у тому числі й мовленнєвого, – встановлення сприятливого контакту між людьми, регулювання їх взаємин на основі принципу ввічливості. Адже мета спілкування – вплив однієї людини на іншу, регуляція поведінки об'єкта спілкування суб'єктом.

Дотримуючись правил мовного етикету, людина засвідчує свою вихованість, шану й повагу до співрозмовника, привітність, приязнь, прихильність, доброзичливість, делікатність, тобто риси, які віддавна притаманні нашому народові.

Вислови мовленнєвого етикету закріплені за певними ситуаціями ввічливих взаємин між комунікантами у результаті багаторазової повторюваності стали стійкими формулами спілкування, стереотипами – типовими, стійко повторюваними конструкціями, що використовуються практично в усіх ситуаціях спілкування і становлять готові формули не лише з точки зору їх морфолого-синтаксичної структури, а й з точки зору їх лексичної наповненості. Без таких стереотипних виразів, механічно відтворюваних у типових мовленнєвих ситуаціях ввічливості, обійтись, очевидно, неможливо. Вони вмотивовані стилістично, функціонально, оскільки забезпечують точність, однозначність і економність процесів спілкування.

Загальна ж функціональна типологія одиниць мовленнєвого етикету українського народу може бути представлена у вигляді типовіших формул:

1. Етикетні одиниці, якими виражається вітання: *Добрий ранок! Доброго ранку! Добрий день! Доброго дня! Добридень!*

2. Формули із значенням прощання: *Прощайте! Прощавайте! До зустрічі! До побачення! Щасливо! Дозвольте попрощатись!*

3. Вислови вибачення: *Вибачте, пробачте, даруйте, прошу вибачення, я дуже жалкую, мені дуже шкода, прийміть моє вибачення.*

4. Мовленнєві одиниці, що супроводжують прохання: *Будь ласка, будьте ласкаві, будьте люб'язні, прошу Вас, маю до Вас прохання.*

5. Формули подяки: *Спасибі! Дякую! Не знаю, як і дякувати Вам!*

6. Конструкції побажальної модальності: *Будь(-те) щасливий (-а, і)! Щасливої дороги! Успіхів тобі (Вам)! Хай щастить! Зичу радості (зараздів, успіхів)! З роси і води!*

7. Формули привітань з певної нагоди: *Поздоровляю з, Вітаю (Вас, тебе) з, Прийми (-ть) поздоровлення (привітання) з.*

8. Згода, підтвердження: *Згоден, я не заперечую, домовилися, Ви маєте рацію, це справді так, авжеж, звичайно, певна річ, так, напевно.*

9. Заперечення: *Ні; ні, це не так; нас це не влаштовує; я не згодний (згоден); це не точно; неможна; не можу; Ви не маєте рації.*

10. Співчуття: *Я Вас розумію; я відчуваю Вашу схвильованість (Ваш біль, Вашу стривоженість, Ваше хвилювання); це болить і мені.*

11. Пропозиція, порада: *Дозвольте висловити мою думку щодо..., а чи не варто б..., чи не спробувати б Вам.*

Отже, кожна із ситуативно-тематичних груп становить синонімічний ряд етикетних одиниць, які відрізняються за семантичними й стилістичними ознаками. Наявність синонімічних рядів обумовлює можливість вибору одиниці в комунікативному акті, оскільки особистість характеризується не лише тим, що вона робить, але й тим, як вона це робить.

Таким чином, український мовленнєвий етикет відзначається неординарністю, бо постав на власному національному ґрунті. Він віддзеркалює лагідну вдачу українців, схильність до коректності й толерантності в людських стосунках, зневагу до брутальності. Лайливі слова, до яких інколи вдаються малосвідомі мовці, здебільшого іноземного походження.

Наук. керівн. Архипенко Л. М.

Література: 1. Челеби Эвлия. Книга путешествия. 1 / Эвлия Челеби. – Вып. Земли Молдавии и Украины. – М. : Наука, 1961. – 560 с. 2. Стельмахович М. Г. Мовний етикет / М. Г. Стельмахович // Культура слова. – К. : Наукова думка, 1981. – 61 с. 3. Богдан С. К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність / С. К. Богдан. – К. : Рідна мова, 1998. – 320 с. 4. Етика ділового спілкування / [Гриценко Т. Б., Гриценко С. П., Іщенко Т. Д., та ін.] ; за ред. Т. Б. Гриценко, Т. Д. Іщенко, Т. Ф. Мельничук. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 208 с.